

УДК 339.144:339.37

Аліна Чаплінська

Alina Chaplyns'ka

Галина Бабчук

Halyna Babchuk

**ОЦІНКА ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ ТА ЇХ ОБОРОТНОСТІ
НА ПІДПРИЄМСТВАХ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ****THE VALUATION OF INVENTORIES AND THEIR TURNOVER
AT RETAIL TRADE ENTERPRISES**

Ринкові умови господарювання визначають необхідність забезпечувати ефективне функціонування підприємств. Актуальною задачею для підприємств торгівлі є прагнення скоротити обіг коштів, вкладених у товарно-матеріальні цінності, забезпечити високі темпи реалізації товарів і як наслідок підвищити ефективність господарської діяльності підприємства. У статті розкрито основні задачі оцінки товарних запасів та їх оборотності на підприємствах роздрібною торгівлі.

Ключові слова: *товарні запаси, оборотність, роздрібний товарооборот.*

Market conditions of management determine a necessity to provide effective functioning of enterprises. The tendency to shorten the turnover of means, deposited in inventory holdings, to provide high rates of goods realization and as a result to promote the efficiency of enterprise economic activity is an actual task for trade enterprises. In the article the basic tasks of the valuation of inventories and their turnover at retail trade enterprises are revealed.

Keywords: *inventories, turnover, retail turnover.*

Постановка проблеми. Ринкова система вимагає принципово нових моделей господарювання, які ґрунтуються на саморегулюючих ринкових відносинах та різноманітності форм власності.

В теперішній час підприємства самостійно розпоряджаються своїми ресурсами, як наслідок виникає проблема їх ефективного використання, що зумовлює необхідність побудови ефективної системи управління та вдосконалення методики економічного аналізу.

У такому контексті проблеми оцінки ефективності використання ресурсів для вітчизняних торговельних підприємств набувають особливої актуальності.

Діяльність торговельних підприємств пов'язана з продажем товарів населенню, тому забезпечення безперервності процесу товароруку потребує створення на торговельних підприємствах певного обсягу товарних запасів.

Наявність товарних запасів є необхідною умовою для здійснення процесів продажу товарів, але їх існування веде до виникнення у торговельного підприємства витрат, зумовлених самим фактом створення та існування запасів, а також – діями з їх підтримання, витрачання, оновлення. Проблема ефективного використання товарних запасів повною мірою стосується підприємств торгівлі, які забезпечують доведення товарів від виробника до споживача.

Економічні процеси взаємопов'язані між собою і тією чи іншою мірою залежать один від одного. На них можуть впливати безліч чинників, які діють на те чи інше явище в протилежному напрямі. Основна мета економічного аналізу – виявлення, розрахунок впливу окремих факторів на досліджуваний показник і виключення впливу негативних факторів.

Саме тому на підприємствах роздрібною торгівлі необхідно вивчати динаміку товарних запасів, фактори, що визначають їх розвиток, асортиментну структуру та оборотність запасів, оцінити ефективність роботи з управління товарними запасами та її вплив на діяльність торговельного підприємства [3, с. 156].

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Це питання досліджувалося в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: Білухи М. Т., Бутинця Ф. Ф., Кузьмінського А. М., Сопка В. В., Загороднього В. П., Марцина В. С., Соколова Я. В., Криковцевої Н. О., Зубілевич С. Я., Патрова В. В., Андерсона Х., Муса Г., Антоні Р. та інших.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових розробок, питання оборотності товарних запасів на підприємствах роздрібною торгівлі, на нашу думку, недостатньо висвітлені.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних задач оцінки товарних запасів та їх оборотності на підприємствах роздрібною торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Формування стійкого зростання торговельної діяльності підприємства та безперервний процес реалізації неможливі без управління його ресурсами, зокрема – товарними запасами [2, с. 95].

На рівні окремого торговельного підприємства товарні запаси виступають важливою складовою господарської системи, оскільки становлять значну частину його активів і є важливим елементом його ресурсного потенціалу. Постійне перебування частини товарних ресурсів у стані товарного запасу є необхідною умовою для забезпечення безперервності процесу реалізації товарів, отримання доходу і прибутку торговельним підприємством.

На макрорівні товарні запаси розглядаються як сукупність товарної маси, що знаходиться у сфері обігу, призначена для продажу і служить для задоволення попиту споживачів. Як регулятор товарний запас є гарантією безперервності товарного обігу при появі таких випадкових або непередбачених факторів, як: зміна купівельного попиту, порушення термінів поставок товарів, відсутність грошових коштів для поповнення товарного запасу та інших. Проте надмірна величина товарного запасу може стати джерелом чистих втрат на підприємстві, тобто призводити до збільшення витрат на зберігання запасів.

Основними цілями формування товарних запасів на торговельних підприємствах є забезпечення стійкості асортименту на основі товарної номенклатури та ритмічності здійснення торговельно-технологічного процесу в магазинах та інших пунктах продажу для безперервної реалізації товарів покупцям і найбільш повного задоволення їх попиту.

Початковою стадією планування товарних запасів є їх аналіз. Аналіз товарних запасів і товарооборотності проводиться шляхом порівняння фактичних товарних запасів і товарооборотності у днях із встановленими нормативами в цілому по магазину та за окремими групами товарів. За планом норматив товарних запасів і товарооборотності в днях виражається в одному показнику, проте фактично товарні запаси та товарооборотність у днях – це різні показники.

Основними задачами аналізу товарних запасів та їх оборотності є:

- перевірка стану товарних запасів у днях на певну дату в цілому по магазину та за окремими групами товарів;
- виявлення причин прискорення або уповільнення товарооборотності;
- відокремлення, якою мірою товарні запаси забезпечували нормальний розвиток роздрібного товарообігу у звітному році;
- виявлення неходових та залежаних товарів;
- вивчення розташування товарних запасів між структурними одиницями та складами підприємства;
- розроблення конкретних пропозицій з подальшого прискорення оборотності товарів і нормалізації запасів.

При аналізі товарних запасів та оборотності використовують нормативи товарних запасів (товарооборотності) в цілому по підприємству, структурних одиницях, за окремими групами товарів, звітні дані про розміри товарних запасів на перше число кожного місяця, інвентаризаційних описів, оперативного обліку та ін.

Аналіз стану товарних запасів та оборотності робиться одночасно. При аналізі товарних запасів за рік використовують показники четвертого кварталу. Аналіз стану товарних запасів на кінець року проводиться шляхом зіставлення фактичних товарних запасів у днях та сумі на кінець року із встановленими нормативами в цілому по магазину та за окремими групами товарів [6, с. 321].

Роздрібний товарооборот – це виручка від продажу безпосередньо населенню споживчих товарів для особистого споживання як за готівку, так і за розрахункові чеки установ банків, через організований споживчий ринок, тобто спеціально організовану торгову мережу (магазини, аптеки, палатки, кіоски, автозаправні станції, їдальні, кафе, ресторани тощо) усіма діючими підприємствами незалежно від відомчої підпорядкованості, форм власності та господарювання, а також виручка, одержана через касу неторгових підприємств, організацій, установ від продажу безпосередньо населенню товарів власного виготовлення, закуплених на стороні або одержаних по бартеру (враховується як продаж поза торгову мережею) [1].

Обсяг роздрібного товарообороту державної, колективної та приватної форм торгівлі є одним із важливих показників розвитку господарства в цілому і торгівлі зокрема.

Економічні відносини, пов'язані з обміном грошових коштів на товари, відображають економічну сутність товарообороту.

Будучи тісно пов'язаним із загальним станом економіки, роздрібний товарооборот розвивається відповідно до зростання промислового і сільськогосподарського виробництва, збільшення чисельності робітників і службовців, фонду їх заробітної плати, а також зростання доходів населення.

У роздрібному товарообороті знаходять своє відображення процеси, що проходять в обсязі та структурі споживання матеріальних благ та послуг, а тому він відображає матеріальний добробут народу через величину задоволення потреб населення у продуктах харчування, одязі, взутті, предметах культурно-побутового і господарського призначення.

В умовах ринкової економіки плановий обсяг товарообороту формується на рівні самого підприємства. Його обсяг визначається, виходячи з ринкових позицій підприємства. План роздрібного товарообороту є основним регулюючим фактором формування його ресурсного потенціалу. Обсяг та структура товарообороту визначає вимоги щодо ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів підприємства.

Плановий обсяг та структура товарообороту підприємства є вихідними для планування та прогнозування всіх інших показників його господарської діяльності – валового доходу, витрат обігу, прибутку, потреби в ресурсах та капіталі. Тому планування роздрібного товарообороту, його обсягу та структури є найбільш відповідальним етапом при плануванні фінансово-господарської діяльності торговельного підприємства загалом.

Підвищення ефективності планування роздрібного товарообороту досягається шляхом постійного вдосконалення наявних та розробки нових методів планування цього показника. Плани товарообороту підприємства класифікують за різними ознаками: залежно від періоду планування, рівня управління, методів планування, цільової орієнтації.

За періодом планування розрізняють довгострокові та короткострокові плани.

Довгострокові плани розвитку роздрібного товарообороту є невід'ємною частиною перспективного плану розвитку торгівлі та країни. Головною особливістю довгострокового плану є те, що він має стратегічний характер і формує концепцію економічної, соціологічної та технічної політики підприємства на перспективу.

Короткострокові плани – це поточні або річні. Вони забезпечують послідовну реалізацію завдань довгострокових та середньострокових планів із урахуванням існуючої кон'юнктури ринку. Вони охоплюють ширше коло завдань і є найбільш гнучкою та оперативною формою планового управління торговельною діяльністю підприємства. При визначенні планового обсягу роздрібного товарообороту на рівні окремого торговельного підприємства головна увага приділяється задоволенню попиту споживачів, району діяльності цього підприємства, ефективному використанню наявних фінансових, матеріальних і трудових ресурсів та досягненню певних результатів фінансово-господарської діяльності. Це потребує розробки плану товарообороту торговельного підприємства у трьох варіантах:

1. Передбачає потрібний обсяг товарообороту, достатній для досягнення цільового обсягу прибутку підприємства.
2. Передбачає можливий обсяг товарообороту, який обумовлюється обсягом споживчого попиту в районі діяльності підприємства та конкурентним оточенням.
3. Ресурсозабезпечений обсяг товарообороту, який може бути отриманий при наявному ресурсному потенціалі підприємства та його найбільш ефективному використанні [6, с. 330].

Планування товарних запасів здійснюється двома методами: економіко-статистичним та методом техніко-економічних розрахунків.

Економіко-статистичний метод ґрунтується на аналізі звітних даних про фактичні товарні запаси поточного зберігання на кінець року. Розрахунок товарних запасів цим методом проводиться таким чином: будується динамічний ряд, який характеризує товарні запаси поточного збереження за аналізованими роками, та розраховується темп зростання запасів на запланований рік. Для визначення приросту товарних запасів на запланований рік найбільш достовірні дані дає метод вирівнювання за допомогою середньої ковзної. Цей метод визначається на основі вивчення динаміки товарообороту та перенесення основних закономірностей розвитку на плановий період з урахуванням факторів, що впливають на обсяг товарообороту [5, с. 145–146].

Розрахунок нормативів товарних запасів робиться за четвертий квартал запланованого року. Норматив товарних запасів в сумі визначають множенням середньорічного роздрібного товарообігу (за планом) на прийнятий норматив товарних запасів у днях.

Для більш обґрунтованого нормування товарних запасів рекомендується використовувати метод техніко-економічних розрахунків. Розрахунок нормативу товарних запасів цим методом здійснюється по елементах залежно від їх призначення. Норматив товарних запасів по кожній групі товарів складається з таких елементів: робочого запасу; запасу поточного поповнення; страхового (гарантійного) запасу; запасу товарів у дорозі [4, с. 176].

Для оцінки забезпеченості товарообороту товарними запасами використовують показник рівня товарних запасів у днях обороту. Він визначається як частка від ділення абсолютного розміру товарного запасу на кінець періоду на середньоденний товарооборот цього періоду (місяця, кварталу чи року, для яких цей запас є кінцевим).

Рівень товарних запасів у днях обороту обчислюється та аналізується як у цілому по підприємству, так і за окремими товарними групами, а також за окремими періодами року. Особливу увагу приділяють рівню запасів у днях під кінець року, виходячи з товарообороту четвертого кварталу, тому що цей показник використовується при обґрунтуванні планів діяльності підприємств на наступний рік.

Співвідношення середнього розміру товарних запасів з одноденним обсягом товарообороту підприємства визначає тривалість перебування товарів у сфері обігу або час товарного обертання. Час товарного обертання – це період, за який товар проходить увесь шлях від виробництва до кінцевого споживача [3, с. 48].

Для обліку, аналізу та планування товарних запасів використовують різні показники вимірювання:

- абсолютні (у натуральних чи вартісних одиницях);
- відносні (у днях, разях, відсотках до товарообороту).

Показники натурального виміру товарних запасів використовуються для планування товарних ресурсів, отримання товарів, організації роботи складської мережі, розрахунку потреби в матеріально-технічній базі підприємства, оперативного обліку залишків товарів. Одиниці виміру, що використовуються при цьому, відображають особливості споживчих характеристик товарів.

Оскільки товари, крім споживчої вартості, характеризуються ще й вартістю, абсолютний розмір товарних запасів завжди визначається в грошовій формі, причому ціни виміру можуть бути як фактичними, так і порівняльними.

Вартісні показники розміру товарних запасів використовуються для оцінки забезпеченості товарообороту товарними запасами, аналізу періоду та швидкості обертання товарних запасів, тобто для характеристики якісних показників формування товарних запасів.

Цей шлях складається з часу переміщення товару від робітника до складів оптової чи роздрібною торгівлі, часу перебування на складі і перетворення виробничого асортименту в торговельний та часу, потрібного для роздрібного продажу товару. Час товарного обертання вимірюється за певний період. Різниця між показниками рівня товарних запасів (у днях обороту) та періоду товарного обігу (також у днях обороту) полягає в тому, що для оцінки першого з них використовуються дані про наявність товарних запасів на будь-який конкретний момент, а для оцінки другого використовується інформація про середній розмір товарних запасів за будь-який (той же) період.

Розрахунок середнього розміру товарних запасів ведеться за середньою арифметичною (при наявності інформації про стан товарних запасів на початок та кінець періоду) або за середньою хронологічною. Швидкість обертання, помножена на час обертання товарів, дорівнює кількості днів у звітному періоді (360, 90, 30). Якщо поділити кількість днів у звітному періоді на час обертання товарів, то отримаємо товарооборотність у разях. Поділивши кількість днів у звітному періоді на швидкість обертання товарів у разях, отримаємо час обертання в днях обороту [7, с. 501].

Висновки. Управління товарними запасами базується на зборі та систематизації внутрішньої інформації про фактичний стан товарних запасів, швидкість їх реалізації, відповідність попиту, зовнішньої інформації про кон'юнктуру відповідного сегмента споживчого ринку та моніторинг товарної пропозиції (збутової та цінової політики постачальників), а також враховує планові показники по обсягу реалізації товарів та використання матеріальних і фінансових ресурсів.

В умовах ринкової економіки обсяг товарообороту залишається одним із основних показників діяльності торговельного підприємства, саме тому аналіз товарних запасів на підприємстві роздрібною торгівлі має бути спрямований на прискорення оборотності товарів та раціональне їх використання. Для цього розраховується оборотність і визначається динаміка зміни цього показника як відображення ефективності діяльності торговельного підприємства.

Список використаної літератури

1. Про затвердження Інструкції про облік роздрібного товарообороту і товарних запасів (п. 1.1 Інструкції) : Наказ Міністерства статистики України від 28 грудня 1996 року № 389 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0013-97>.
2. Бровко О. Т. Економічна сутність товарних запасів та їх місце в системі управління товарними потоками підприємств торгівлі / О. Т. Бровко // Економіка підприємства : зб. наук. праць ЧТЕІ КНТЕУ. – № 2. – Чернівці : Вид-во ЧТЕІ, 2009. – С. 95–104.
3. Кравченко Л. И. Анализ хозяйственной деятельности в торговле : учебник / Л. И. Кравченко. – [8-е изд., испр. и доп.]. – М. : Новое знание, 2005. – 512 с.
4. Криковцева Н. О. Комерційна діяльність / Н. О. Криковцева. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 296 с.
5. Мазаракі А. А. та ін. Економіка торговельного підприємства : підруч. для вузів / під ред. проф. Н. М. Ушакової. – К. : Хрещатик, 1999. – 800 с.
6. Марцин В. С. Економіка торгівлі : підруч. / В. С. Марцин. – К. : Знання, 2006. – 402 с.
7. Організація і технологія торгівлі : підруч. для студ. вищих навч. закл. – Донецьк : ФОП Дмитренко Л. Р., 2008. – 644 с.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2013.

Відомості про авторів

А. А. Чаплінська, асистент кафедри обліку і аудиту, Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету.

Г. Г. Бабчук, студентка, Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету.